

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Gyermekbarát igazságszolgáltatás a büntetőeljárás tükrében

Szerző:

dr. Dencs Tímea Katalin

Kiskunfélegyháza, 2025. január 10.

„Az igazságszolgáltatásnak barátságban kell lennie a gyermekkel. Nem mehet előtte, mert lehet, hogy a gyermek nem tudja követni. Nem mehet mögötte, mert nem szabad rá terhelni a vezetés felelősségét. Együtt kell haladniuk, hogy barátok legyenek.”

(Maud de Boer Buquicchio főtitkárhelyettes Európa Tanács)

Bevezetés

A tanulmányomban a gyermekbarát igazságszolgáltatás büntetőeljárásban megjelenő szabályait kívánom bemutatni a teljesség igénye nélkül. Fontosnak tartom, hogy a tanulmányom elején bemutassam - a gyermekkorfejlődés ismertetésével - azt, hogy a gyermeki jogok hogyan alakultak ki, melyek voltak azok a mérföldkövek, amelyeknek köszönhetően a gyermekek mindennekfelett álló érdekének mára már minden gyermeket érintő eljárásban érvényesülnie kell. Kitérek a gyermeki jogok területén vízvázalstónak számító Gyermekjogi Egyezmény főbb rendelkezéseire is, továbbá az ENSZ által hozott lényegesebb szabályokra is.

A rövid nemzetközi és történeti kitekintőt követően a magyar szabályozással kívánok foglalkozni, annak is a büntetőeljárás területén érvényesülő lényeges rendelkezéseivel. Számomra a gyermekbarát igazságszolgáltatás azt jelenti, hogy az eljáró hatóságoknak (bíró, ügyész, nyomozó hatóság) úgy kell eljárniuk, hogy a gyermekek érdekeit szem előtt tartva - az eljárásban betöltött pozíciójuktól függetlenül - arra töreksszenek, hogy a lehető legkisebb sérelmet okozzák számukra. Az eljáró hatóságok tagjai másfelől egy nevelő-tanító szerepet is betöltenek az eljárásban, hiszen az a cél, hogy a „rossz útra tévedt” gyermekeket (fiatalkorú) helyes irányba tereljék és segítsék abban őket, hogy a társadalom hasznos tagjaivá váljanak.

A magyar büntetőeljárásban álláspontom szerint kettő sarkalatos pontja van a gyermekbarát igazságszolgáltatásnak. Az egyik a terhelti oldalt védi, míg a másik a sértettet, illetve a tanút. A fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó speciális eljárási szabályok mögött - a fiatalkorú érdekeinek védelme mellett - egyfajta nevelő-tanító jelleg is megjelenik, hiszen ahogyan már említettem, a fiatalkorúakkal szembeni büntető eljárás elsődleges célja az, hogy a terhelt helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon. Ez a cél az egész magyar büntetőjogon végig vonul, tehát nem csak az eljárásjogi szabályok között jelenik meg, hanem az anyagi jogi rendelkezések (szankció) és a büntetés-végrehajtási jogban is fellelhető. Elengedhetetlen, hogy egy rövid fejezet erejéig a büntető anyagi jogi szabályokkal is foglalkozzak, hiszen a Büntető Törvénykönyv az a jogi norma, amely megmondja, hogy egyáltalán ki lehet a fiatalkorú elleni büntetőeljárás alanya a terhelti oldalról.

A sértettet, illetve a tanút védő szabályok elsősorban a különleges bánásmód eszközei, amelyek között vannak kifejezetten a tizennyolcadik, valamint tizenegyedik életévét be nem töltött személyek esetén alkalmazható intézkedések. E rendelkezéseknek a célja, hogy megóvja a gyermekeket a felesleges traumától, illetve segítse az eljáró hatóságot abban, hogy felderítsék a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából szükséges minden releváns körülményt.

A tanulmányomban kitérek a Barnahus-modellre is, amely a gyermekmehallgató szobák új generációját jelenti. A Barnahus-modell szorosan kapcsolódik a különleges bánásmód intézményéhez, azonban ez egy olyan jelentős és innovatív eljárási rend, hogy szükségesnek tartom a részletesebb kifejtését.

I. Gyermeki jogok kialakulása

1. Gyermekkor

A középkori mentalitás egyik jellemőze volt a gyermekekkel szembeni közöny a magas gyermekhalandóság miatt. A gyermekekre úgy tekintettek, mint a „mini felnőttekre”, akik a felnőtt társadalom részesei onnantól, hogy képesek dajkájuk vagy anyjuk gondoskodása nélkül élni. Tehát elmondható, hogy a középkorban nem volt jellemző a gyermeki sajátosságok iránti érzékenység. Az újkorban az emberek azonban felfedezték, hogy a gyermekek a felnőttektől eltérő értékekkel bíró törékeny lények, akik nevelésre szorulnak, ezért egyrésztől igyekeztek megvédeni őket a világtól, másrésztől tudatosan fejleszteni kezdték erkölcsi jellemüket. A család és az iskola a nevelés útján való formálásra törekedett. A polgárosodás kezdetével megjelennek olyan iskolák, ahol már életkor szerint elkülönítették a gyermekeket és az életkori sajátosságuknak megfelelően oktatták őket. A 16. századtól kezdődően egyre gyakrabban jelentek meg nevelési útmutatók, illetve tankönyvek, amelyek a gyermekek által tanúsítandó helyes viselkedés szabályait határozták meg. A felvilágosodás kora új szemléletet hozott a gyermekek nevelésében, ugyanis a felvilágosult uralkodók, a pedagógusok és filozófusok azt vallották, hogy az oktatás egy olyan alapvető jog, amely társadalmi helyezettől függetlenül mindenkit megillet. A kor egyik legjelentősebb műve Jean-Jacques Rousseau *Emil, avagy a nevelésről* című 1762-es regénye, amelyben a filozófus elítéli az elutasító, távolságtartó és pesszimista gyermekszemléletet. Megfogalmazza művében, hogy a gyermek eredendően jó, és csak később, a társadalom hatására válik bűnössé. Fiktív főszereplőjén - Emil - keresztül mutatja be a nevelésről alkotott véleményét és tanácsokat is megfogalmaz a szülők számára a nevelést illetően. Fontosnak tartja, hogy a gyermek boldog legyen, ezért meg kell hagyni számára a gyermekkorát. Rousseau műve kétség kívül megosztó volt, azonban ösztönzőleg hatott az új pedagógiai irányzatok kialakulására és fordulópontot jelentett a kor szemléletében.¹

Mindezek alapján elmondható, hogy a 18. században erősödött meg az a szemlélet a társadalomban, hogy a gyermekek sajátos szükségletekkel rendelkező személyek, akik különleges figyelmet

¹ PUKÁNSZKY Béla: Bevezetés a gyermekkor történetbe „Mentor(h)áló 2.0 Program” TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008 projekt http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Bevezets_a_gyermekkor_trtnetbe/index.html

igényelnek. A modern gyermekkép és a gyermeki jogok elismerésének előzményét tehát a felvilágosodás korára tehetjük.²

2. *Gyermeki jogok nemzetközi története*

A 18. században - annak ellenére, hogy elindult egy szemléletváltás - a társadalom úgy vélekedett, hogy mindenkinek, így a gyermekeknek is, hozzá kell járulniuk a család fenntartásához. Mindez történhetett úgy, hogy a kisebb testvéreikre vigyáztak, de akár úgy is, hogy földeken, gyárakban dolgoztak a 4-5 éves gyermekek. A 19. századra bevett szokássá vált gyermekmunka gátlástalan alkalmazása, gyárakban, boltokban, bányákban és farmokon dolgoztatták a gyermekeket éhbérért, főleg az iparilag fejlett országokban. Mindezekre reagálva a gyermekvédő mozgalmak elsősorban a gyermekmunka elleni harcra koncentráltak és a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermek társadalommal szembeni védelmének fontosságát fogalmazták meg. Ennek eredményeként az iparosodó országokban - többek között hazánkban is³ - megjelentek a gyermekmunkát szabályozó törvények, amelyek leginkább a munkaidőt rendezték.⁴

A gyermekek kizsákmányolása mellett a bántalmazástól való védelemre irányuló erőfeszítések is elkezdődtek a 19. században.⁵ Az első világháborút követően a nemzetközi szervezetek nagyobb figyelmet fordítottak a gyermeki jogok védelmére, és fontosnak tartották, hogy ez ne csak ad hoc jellegű legyen, hanem egy folyamatos tevékenység.⁶ Mindezek eredményeként 1919-ben a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (a továbbiakban: ILO) elfogadta a fiatalok éjszakai munkáját szabályzó 6. sz. Egyezményt, amely nemzetközi szinten az első jelentős egyezmény volt a gyermekmunkával kapcsolatban, továbbá az ILO volt az első nemzetközi szervezet, amely napirendjére tűzte a gyermekek védendő státuszát.⁷

² Lux Ágnes: *A gyermekjogok természete, a jogviszony specialitása és a nemzetközi gyermekjogi mozgalom története*, Oktatási segédanyag, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Deák Ferenc Továbbképző Intézet, 2020. 8. old.

³ Magyarországon az ipartörvényről szóló 1887. évi 17. törvénycikk szabályozta a gyermekmunkát.

⁴ Lux (2020.) i. m. 8. old.

⁵ UNICEF Magyar Bizottság: *A gyermekjogok története*
<https://unicef.hu/gyermekjogok/a-gyermekjogok-tortenete>

⁶ Lux (2020.) i. m. 23-24. old.

⁷ LUX Ágnes - JAKAB András - FEKETE Balázs (szerk.): *A gyermekek jogai, Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat)*, 2018. [18] bekezdés
<http://ijoten.hu/szocikk/a-gyermekek-jogai>

A világegést követően a Save the Children alapítvány alapító anyja Eglantyne Jebb - gyermekek rossz helyzetét látva - egy öt pontból álló javaslatot (Gyermekek Chartája) juttatott el a Népszövetséghez a gyermekek jogainak elismerése és elfogadása érdekében. A Népszövetség ennek hatására 1924-ben - Jebb javaslatával egyező tartalommal - elfogadta az úgynevezett első Genfi Nyilatkozat. Az egyik legjelentősebb lépés volt e dokumentum elfogadása a modern kori gyermekjogok kialakulásához vezető úton, annak ellenére, hogy a Népszövetség felbomlásával elvesztette jogi alapjait.⁸

A Népszövetség helyébe lépő Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) 1959. november 20. napján elfogadta az úgynevezett második Genfi Nyilatkozat, amely már sokkal szélesebb körben ismerte el a gyermekek jogait, például nevesítette a névhez, az állampolgársághoz vagy az alapfokú oktatáshoz való jogot, azonban kötőerővel ez a dokumentum sem bírt.⁹

1979-ben a Gyermekek Nemzetközi Évében a lengyel kormány benyújtotta az ENSZ Közgyűléséhez a Gyermekjogi Egyezmény első tervezetét, és ezzel egy több évig tartó munka vette kezdetét. Felállításra került egy olyan munkacsoport, amelyben a világ minden régiója képviseltette magát és feladata volt az Egyezmény szövegének kidolgozása. 10 év hosszú munkája után 1989. november 20. napján az ENSZ Közgyűlése egyhangúan elfogadta a New York-i Egyezményt, amely 1990 szeptemberében lépett hatályba. Mára már a világ országai - az Amerikai Egyesült Államokat kivételével - mind ratifikálták (Magyarország 1991. évi LXIV. évi törvénnyel hirdette ki¹⁰).¹¹ A Gyermekjogi Egyezmény megfogalmazza azokat a minimum jogokat, amelyeket minden államnak biztosítani kell a gyermekek számára, továbbá aktív szerepvállalásra készíti az államokat a gyermekek jóllétének biztosítása érdekében. A Gyermekjogi Egyezmény által összefogott jogok három csoportba sorolhatók, amelyet 3P modellnek is hívunk: a védelem (protection), az ellátás (provision) és a részvétel (participation).¹² A Gyermekjogi Egyezmény egyik legfontosabb „tulajdonsága”, hogy kötőerővel is bír, hiszen a részes államok nem csak kötelezőnek ismerik el magukra nézve a

⁸ LUX (2018.) i.m. [19]

⁹ UNICEF Magyar Bizottság: A gyermekjogok története
<https://unicef.hu/gyermejjogok/a-gyermejjogok-tortenete>

¹⁰ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény

¹¹ UNICEF Magyar Bizottság: A gyermekjogok története
<https://unicef.hu/gyermejjogok/a-gyermejjogok-tortenete>

¹² Lux (2020.) i. m. 38. old.

dokumentumot, hanem vállalják azt is, hogy az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága előtt rendszeresen beszámolnak a Gyermekjogi Egyezményben foglaltak betartásáról.¹³

A Gyermekjogi Egyezmény egy teljesen új szemléletet hoz a gyermekek jogait illetően, mivel azon túl, hogy egy általános zsinórmértéket határoz meg, a lehető legszélesebb katalógusát adja azon jogoknak, amelyek a gyermekeket tizennyolc éves korukig megilletnek. További jelentős változás a korábbiakhoz képest, hogy a részes államok számára nem csak azt írja elő a Gyermekjogi Egyezmény, hogy biztosítsák a gyermekeket megillető jogokat, hanem azt is, hogy aktív szerepvállalással segítsék elő azok érvényre jutását is.¹⁴

II. Gyermekbarát igazságszolgáltatás kialakulása - nemzetközi kitekintés

1. Gyermekjogi Egyezmény rendelkezései

A gyermekbarát igazságszolgáltatás kialakulásában kétség kívül jelentős szerepe volt a Gyermekjogi Egyezménynek, ugyanis a dokumentum részletesen foglalkozik az igazságszolgáltatásban valamilyen módon érintett gyermekek jogaival. Először is fontos kiemelni, hogy a Gyermekjogi Egyezmény pontosan meghatározza, hogy kit tekint gyermeknek: „az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri”.¹⁵ A Gyermekjogi Egyezmény kimondja, hogy tilos a gyermekeket kínzásnak, kegyetlen, embertelen megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni, továbbá tilos halálbüntetést vagy szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytig tartó szabadságvesztést alkalmazni. Az őrizet, a letartóztatás és a szabadságvesztés büntetés csak végső eszköz lehet a jogalkalmazó számára, továbbá a lehető legrövidebb ideig kell tartania. Ha szükségessé válik a szabadság elvonása, abban az esetben a gyermekkel emberségesen, az emberi méltóságának kijáró tisztelettel és életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembe vételével kell bánni. A dokumentum a szabadságától megfosztott gyermek fogvatartásával kapcsolatban követelményként határozza meg, hogy a

¹³ UNICEF Magyar Bizottság: A Gyermekjogi Egyezményről
<https://unicef.hu/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmenyrol>

¹⁴ Lux (2020.) i. m. 39. old.

¹⁵ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 1. cikk

felnőttektől el kell különíteni a tizennyolcadik életévét be nem töltött fogvatartottakat, továbbá jogában áll a családjával kapcsolatot tartani. A szabadságelvonás esetében, annak törvényességével kapcsolatban a gyermeknek joga van ahhoz, hogy bírósághoz vagy más független és pártatlan hatósághoz forduljon és ebben a lehető leghamarabb döntést kell hoznia az eljáró szervnek.¹⁶

A Gyermekjogi Egyezmény kifejezésre juttatja, hogy a kínzás vagy embertelen, kegyetlen bánásmódnak vagy büntetésnek kitett gyermeket rehabilitálni kell és segítséget kell nyújtani számára a felépülésben és a társadalmi reintegrációban.¹⁷ A társadalomba való beilleszkedésnek a gyermek egészségét, önbecsülését és emberi méltóságát fejlesztő körülmények között kell történnie.¹⁸

A Gyermekjogi Egyezmény a büntetőeljárás céljaként rögzíti, hogy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy elítélt gyermekkel szemben olyan bánásmódok kell tanúsítani, amely fejleszti a személyiség méltósága és értéke iránti érzékét, erősíti a mások emberi joga és alapvető szabadsága iránti tiszteletét. Az eljárás során fontos, hogy az eljáró hatóságnak figyelembe kell vennie a gyermek korát, valamint elő kell segítenie a gyermek társadalomba való beilleszkedését. E cél megvalósulása érdekében az alábbi követelményeket fogalmazza meg a dokumentum a részes államok számára: gondoskodniuk kell arról, hogy a gyermekkel szemben csak olyan cselekmény vagy mulasztás miatt induljon eljárás, amely az elkövetés idején a hazai és nemzetközi jog alapján is büntetendő volt, továbbá a gyermeket megilleti az ártatlanság vélelme, tájékoztatáshoz, a jogorvoslathoz, nyelvhasználathoz és a jogi segítséghez való jog.¹⁹ A Gyermekjogi Egyezmény tiltja a kényszervallatást, tehát a gyermeket semmilyen eszközzel nem lehet kényszeríteni arra, hogy maga ellen valljon, vagy beismerő vallomást tegyen.²⁰ Lehetőséget kell biztosítani számára, hogy a tanúknak kérdéseket tegyen fel, továbbá az eljárást soron kívül kell lefolytatni és egy olyan független és pártatlan hatóság vagy bíróság előtt, amely a törvény értelmében igazságos eljárás során, ügyvéd vagy egyéb tanácsadó és a szülő vagy törvényes képviselő jelenlétében bírálja el az ügyet.²¹

¹⁶ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 37. cikk

¹⁷ FAIX Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. *Eljárásjogi Szemle* 2016/4. 11-12.

¹⁸ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 39. cikk

¹⁹ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 40. cikk

²⁰ FAIX i.m. 13. old.

²¹ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 40. cikk

A Gyermekjogi Egyezmény a gyermekbarát igazságszolgáltatás keretében rendelkezik arról is, hogy a részes államoknak törekedniük kell különleges törvények és eljárások elfogadására, továbbá speciális hatóságok és intézmények létrehozására, amelyek a bűncselekménnyel gyanúsított, vádolt vagy elítélt gyermek jogaik érvényesülését mozdítja előre. A részes államoknak meg kell állapítaniuk a legalacsonyabb életkort, amely alatt a gyermek büntetőjogi felelőssége nem állapítható meg, továbbá intézkedéseket kell tenniük annak érdekében, hogy a gyermekek ügyeit bírósági eljárás mellőzésével is el lehessen intézni.²²

2. Az ENSZ szabályai a gyermekbarát igazságszolgáltatás terén

A gyermekbarát igazságszolgáltatás kialakítása Európa-szerte is égető kérdéssé vált a Gyermekjogi Egyezmény ratifikálását követően. Ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá váljon szükséges, hogy az eljárás egésze során a gyermek mindenképp felett álló érdeke és joga érvényesüljön. Továbbá fontos, hogy azon eljárásokat, amelyekben gyermek is érintett - akár terheltként, akár sértettként - a lehető legrövidebb időn belül le kell folytatni, és a gyermeket az érettségének megfelelően tájékoztatni kell az eljárás menetéről, valamint az őt megillető jogokról és terhelő kötelezettségekről. Az ENSZ Közgyűlése annak érdekében, hogy a Gyermekjogi Egyezményben foglalt gyermeki jogot hatékonyabban érvényre jussanak, megalkotott egy négy pillérből álló szabályrendszert.²³

2.1. „Négy pillér”

Az ENSZ Közgyűlése 1985-ben elfogadta a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29. napján kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozatot (a továbbiakban: Pekingi Szabályok). A Pekingi Szabályok kimondja, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás célja a prevenció, valamint az eljárásnak szükségesnek kell lennie és a lehető legkisebb érdeksérelem okozására kell törekedni. Fontos szempont, hogy a fiatalkorúak esetében nem csupán az elkövetett cselekmény körülményeire és annak súlyosságára kell figyelmet fordítani, hanem

²² A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 40. cikk

²³ FAIX i.m. 13. old.

a fiatalok körülményeire, szükségleteire, jólétére, valamint a társadalmi érdekekre is. Ha még is sor kerül a személyes szabadság elvonására, törekedni kell arra, hogy olyan intézményben helyezték el a fiatalokat, amely nevelő és javító típusú, és nem büntető jellegű intézmény.²⁴

A személyes szabadság korlátozása, illetve elvonása kapcsán az ultima ratio elvének érvényesülnie kell, azaz csak a legvégső esetben és a lehető legrövidebb időtartamban alkalmazható. A személyes szabadság elvonásának csak akkor lehet helye, ha a fiatalok olyan súlyos személy elleni erőszakos bűncselekményt követett el, vagy ismétlődően követ el más súlyos bűncselekményt, amely esetben más enyhébb büntetés vagy intézkedés nem vezetne eredményre és a közbiztonság sem biztosítható más módon. Tehát a szükségesség és arányosság elvét szem előtt tartva alkalmazható a személyes szabadság elvonása, illetve korlátozása.²⁵

A Pekingi Szabályok kitér arra is, hogy a fiatalok jólétének biztosítása érdekében számos alternatív eszköznek - próbára bocsátás, közérdekű munka stb. - kell rendelkezésre állnia a hatóságok számára, figyelemmel arra, hogy az adott hatóság - a személyes szabadság elvonását elkerülve - a fiatalok szükségleteit, a társadalmi érdeket és az elkövetett cselekményt mérlegelve a rendelkezésre álló eszközök közül a legmegfelelőbbet alkalmazza a fiatalok elkövetőivel szemben.²⁶

Az ENSZ Közgyűlése a Pekingi Szabályokat követően 1990. december 4. napján elfogadta a szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmének szabályairól szóló 45/113-as ENSZ közgyűlési határozatot (a továbbiakban: Havannai Szabályok). A Havannai Szabályok lényegében megerősíti a Pekingi Szabályokban foglalt rendelkezéseket, azaz a fiatalok szabadsága csak végső esetben vonható el és a lehető legrövidebb időtartamban a Pekingi Szabályokban foglaltak betartása mellett.²⁷

²⁴ A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről 2012. március 9. 3. old.

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeny_helsinki_bizottsag.pdf

²⁵ A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről 2012. március 9. 3 - 4. old.

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeny_helsinki_bizottsag.pdf

²⁶ A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről 2012. március 9. 4. old.

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeny_helsinki_bizottsag.pdf

²⁷ A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről 2012. március 9. 4. old.

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeny_helsinki_bizottsag.pdf

A Havannai Szabályokkal együtt az ENSZ elfogadta a fiatalok bűnözés megelőzéséről szóló 45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat (a továbbiakban: Rijádi Iránymutatások), amely kiemeli, hogy a fiatalok bűnözés megelőzésére kiemelt hangsúlyt kell fektetni akként, hogy biztosítani kell a megfelelő szociális környezetet és oktatást a fiatalok számára. A Rijádi Iránymutatások arra is felhívja a figyelmet, hogy téves az a szakértői gyakorlat, amely a fiatalokot deviánsnak vagy bűnelkövetőnek titulálja, ugyanis a fiatalokra inkább a kisebb kihágások elkövetése a jellemző, amely a felnőtté válás része, így a megfelelő érettség elérésével a normaszegő magatartás is megszűnik a legtöbb esetben.²⁸

Végül meg kell említeni még az 1990-ben elfogadott ENSZ minimum szabályokat a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről (a továbbiakban: Tokiói Szabályok), amely azokat a legalapvetőbb garanciákat tartalmazza, amelyek a szabadságvesztéssel nem járó szankciókkal érintett személyek védelmét szolgálja.²⁹

III. Gyermekbaráti igazságszolgáltatás³⁰

Magyarországon a gyermekbaráti igazságszolgáltatás terén az első lépés a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény elfogadása volt, azonban jelentős változást az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásra irányuló iránymutatása jelentette. Ennek hatására a Kulturális és Innovációs Minisztérium, a Belügyminisztérium és Emberi Erőforrások Minisztériuma részvételével 2011 decemberében létrehozásra került a Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoport, melynek az volt a célja, hogy az érintett civil szervezetekkel konzultáljon és ennek megfelelően az esetleges törvénymódosításokat készítse elő. Továbbá 2013-ban az Országos Bírósági Hivatal egy olyan

²⁸ A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről 2012. március 9. 4 - 5. old.

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeny_helsinki_bizottsag.pdf

²⁹ A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről 2012. március 9., 5. old.

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeny_helsinki_bizottsag.pdf

³⁰ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról című kiadványa alapján a gyermekbarát igazságszolgáltatás „olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljárásból való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot”

munkacsoportot hozott létre, amely a bírák képzésével, az infrastruktúra átalakításával és a tájékoztatással foglalkozott.³¹

Az első jogszabály, amely konkrét rendelkezéseket tartalmazott a gyermekbarát igazságszolgáltatással kapcsolatban az a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet volt. A rendelet szerint a gyermekkorú meghallgatását olyan helyiségben kell fogantatni a nyomozó hatóságnak, amelyben biztosítható - a büntetőeljárás céljával összhangban -, hogy az eljárási cselekmény a gyermekkorú kíméletével, a gyermek mindenek felett álló érdekét szem előtt tartva valósuljon meg. A gyermekmeghallgató szoba berendezését és felszerelését úgy kell kialakítani, hogy az igazodjon a gyermekkorú életkori sajátosságaihoz és szükségleteihez, figyelemmel arra, hogy így elősegíthető a gyermek lelki és fizikai biztonságának megteremtése. Az 1. számú melléklet 7. pontja kimondta, hogy az előbb említett követelményeket berendezési tárgyak, bútorok, függöny, valamint játszósarok kialakításával kell biztosítani.³² Álláspontom szerint a játszósarok kialakítása nem feltétlen célra vezető egy hatósági eljárásban, ugyanis ha sok és érdekes játék van a szobában, az könnyen elvonhatja a gyermek figyelmét a kérdésekről. A gyermekmeghallgató szobák kialakításakor meglátásom szerint figyelemmel kell lenni arra, hogy minden szubkultúrából, családi környezetből „érkezett” gyermek számára megfelelő legyen. Ez alatt azt értem, ha például egy szegényebb családi környezetben nevelkedő gyermeket hallgat ki a hatóság a gyermekmeghallgató szobában, és ott sok játék került elhelyezésre, akkor a gyermek figyelme a játékokra fog irányulni és nem a hatóság tagjára, mivel előfordulhat, hogy a gyermeknek otthon nincs ilyen sok játéka és inkább azokkal foglalkozik.

A gyermekmeghallgató szobákra vonatkozó szabályozás igazodott a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény rendelkezéseire, így jelenleg a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekmény elvégzésére szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról, működtetéséről és a használata ellenőrzéséről szóló 13/2018. (VI. 12.) IM rendelet tartalmazza a hatályos szabályokat.

³¹ Képviselői Információs Szolgálat Infojegyzet 2014/4. - Gyermekbarát Igazságszolgáltatás 2014. április 18. https://www.parlament.hu/documents/10181/73472/Infojegyzet_2014_4_gyermekbarat_igazsagszolgalattas.pdf/5e9b28d2-df43-492e-bd53-fd8536c4862c

³² A rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet 1. § (1) - (2) bekezdései, továbbá a 1. számú melléklet 7. pontja

Jelentő előrelépést hozott a büntető jog területén a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény. A módosítás számos rendelkezése már beépítésre került az új anyagi jogi, illetve eljárásjogi kódexekbe. A törvény indokolása szerint azzal a céllal született meg a törvénycsomag, hogy a nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott - gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó - iránymutatások gyakorlati megvalósulását előmozdítsa. A Büntető Törvénykönyvben ennek folytán módosultak az egyes bűncselekmények elévülési ideje akként, hogy a sértett nagykorúvá válásától számított öt évig lehetőség van az eljárás megindítására vonatkozó jognyilatkozat megtételére. Az elévülési idő módosítása a nagyobb tárgyi súlyú bűncselekményeket érintette, azaz az emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, az emberkereskedelem, valamint a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. A pénzbüntetés szabályainak alkalmazását is egyszerűsítette a törvénycsomag. Figyelemmel volt a jogalkotó arra, hogy a fiatalkorú elkövető - korából adódóan is - nem biztos, hogy rendelkezik önálló jövedelemmel vagy keresettel, így a joghátrány nem őt, hanem más - elsősorban hozzátartozót - érintene. Mindezekre tekintettel a pénzbüntetés kiszabására vonatkozóan további feltételeket állapított meg a törvényhozó (önálló kereset, jövedelem vagy megfelelő vagyon). További változás volt - a széleskörű alkalmazhatóság miatt -, hogy az általános szabályokhoz képest alacsonyabban került meghatározásra a pénzbüntetés napi tételei számának alsó határa, illetve az egy napi tétel összegének minimuma és maximuma is csökkentésre került. A pénzbüntetés meg nem fizetésére vonatkozó szabályok is módosításra kerültek akként, hogy csak behajthatatlanság esetén lehet átváltoztatni szabadságvesztésre azt, valamint lehetőséget teremtett arra is a jogalkotó, hogy a behajthatatlanság esetén közérdekű munkára is át lehet változtatni a pénzbüntetést, tekintettel a pedagógiai-nevelő hatására a büntetésnek. A különös részi tényállások módosítása szintén a gyermek - nemzetközi egyezmények szerint a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy - fokozottabb védelmének biztosítását szolgálta. Módosult az öngyilkosságban közreműködés, azaz kiegészült további bekezdéssel, amelynek passzív alanya a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy lehet, és súlyosabban rendeli bünteti a törvény az alapesethez képest. Az emberölés törvényi tényállása is kiegészítésre került egy további bekezdéssel, amely a korábban kialakított bírói gyakorlatot emelte törvényi szintre. Ennek értelmében emberölés tetteseként felel az az elkövető, aki a tizennegyedik életévét be nem töltött személyt - sikeres - öngyilkosságra rábír. A kiskorú veszélyeztetése törvényi tényállásra akként egészült ki, hogy a kiskorú érzelmi fejlődésének veszélyeztetése is tényállásszerű magatartásnak minősül. Ezen változást a gyermekvédelmi szervezetek is szorgalmazták, figyelemmel

arra, hogy az akkor hatályos szabályozás nem védte kellően a kiskorúakat a velük közös háztartásban élő, nevelésre és gondozásra kötelezett személyekkel szemben. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények minősített esetei módosultak a nemzetközi dokumentumoknak megfelelően.³³

1. Büntető Törvénykönyv - 2012. évi C. törvény

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénnyel (a továbbiakban: Btk.) csak röviden kívánok foglalkozni, figyelemmel arra, hogy a tanulmányomba elsősorban az eljárásjogi kérdéseket kívánom körbejárni, azonban elengedhetetlen, hogy a Btk. büntethetőségi korhatárra vonatkozó szabályival is foglalkozzak. Fontos meghatározni, hogy egyáltalán mi az az életkor, amelytől kezdődően azt mondhatjuk, hogy a gyermeknek a bíróság előtt kell felelnie tetteiért. Ezzel a kérdéssel a Btk. 16. §-a³⁴ foglalkozik. A büntetőjogi felelősség megállapításakor fontos szempont az elkövető bűncselekmény elkövetés kori életkora, ugyanis a törvény a gyermekkort büntethetőséget kizáró okként határozza meg. A Btk. főszabályként a tizennegyedik életévet határozza meg, amelynek az indoka az, hogy a gyermekek javarészt ebben a korban fejezik be az általános iskolát és ezért feltételezhető, hogy elérték egy olyan testi és szellemi fejlettséget, amely képessé teszi őket a cselekményeik következményeinek felmérésére. Azonban fontos megjegyezni, hogy a mai világban a Z generációs³⁵ gyermekek az internet világa és a különböző számítógépes játékok miatt sokkal hamarabb „megtapasztalják” az erőszakot, ezért az érdekeik elérése végett egyre nagyon mértékben alkalmaznak erőszakot (például tanárokat bántalmaznak). Mindezekre figyelemmel bizonyos bűncselekmények esetében a tizenkettedik életévet határozza meg a Btk. büntethetőségi korhatárként, mivel feltételezhető, hogy a gyermek megfelelő segítség nélkül nem lesz képes beilleszkedni a társadalomba. A tizenkettedik életév mellett a jogalkotó megfogalmaz még egy

³³ A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény indokolása Jogtár

³⁴ Btk. 16. § Nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévet nem töltötte be, kivéve
a) az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés],
b) az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §),
c) a testi sértés [164. § (8) bekezdés],
d) a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)-(3) bekezdés],
e) a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak [311. §, ha a 310. § (1)-(3) bekezdése szerint minősül],
f) a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak [312. §, ha a 310. § (1)-(3) bekezdése szerint minősül],
g) a terrorcselekmény [314. § (1)-(2) bekezdés],
h) a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés], és
i) a kifosztás [366. § (2)-(3) bekezdés]
elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévet betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

³⁵ Z generáció: 1995 és 2010 között születettek (Generációs marketing: https://hu.wikipedia.org/wiki/Gener%C3%A1ci%C3%B3s_marketing)

kritériumot, mégpedig a belátási képességet. Tehát a tizenkettő és tizennégy év közötti fiatalokú elkövetők esetében vizsgálni kell azt is, hogy a bűncselekmény elkövetésekor rendelkezett e a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátási képességgel.³⁶ A belátási képesség erkölcsi tartalmú követelmény és nem egyenlő a beszámítási képességgel, ezért ha beszámítási képességgel rendelkezik a fiatalokú, akkor külön kell vizsgálni - igazságügyi elmeorvos szakértő és pszichológus szakértő közreműködésével - a belátási képesség meglétét.³⁷

A fent leírtak alapján tehát büntető eljárásban felelősségre vonni - bizonyos bűncselekmények esetén - a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettő életévét betöltött személyt lehet, ha rendelkezik belátási képességgel.

2. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) fiatalokúakra vonatkozó szabályrendszerét is nagymértékben befolyásolták a nemzetközi dokumentumok, amelyekben arra ösztönzik a részes államokat, hogy alakítsanak ki olyan eljárásjogi szabályokat, amelyek lehetővé teszik az eljáró hatóságok számára, hogy a fiatalokú elkövetőkkel szembeni - a felnőtt korúakhoz képest - más, speciális eljárási rendet alkalmazzanak, ezzel is hangsúlyozva a fiatalokúak sajátos érdekeit. Magyarországon a jogtörténeti hagyományoknak megfelelően egységes eljárásjogi koncepció miatt a Be-ben - és nem külön törvényben - került szabályozásra, a Külön eljárások részben a fiatalokúakra vonatkozó bírósági eljárás szabályai.³⁸

A Be. - hasonlóan a Btk-hoz³⁹ - speciális célként határozza meg a fiatalokú nevelésének, testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődésének elősegítését, amely biztosítja a fiatalokú társadalmi beilleszkedését, illetve azt, hogy ne kövessen el újabb bűncselekményt.⁴⁰ A megfogalmazott cél megfelelő biztosítása csak kellő körültekintéssel és szaktudással érhető el. A jogalkotónak tehát kiemelt figyelmet kell fordítania a fiatalokúakra vonatkozó különleges szabályok megalkotására, és

³⁶ Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi törvény indokolása

³⁷ KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*, 16. § Jogtár

³⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 676. §-hoz fűzött indokolása

³⁹ Btk. 106. § (1) bekezdése: A fiatalokúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalokú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalokú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.

⁴⁰ Be. 677. §

álláspontom szerint a megfelelő és a cél megvalósulását elősegítő szabályozást csak kellő szakértelemmel rendelkező személyek - például pedagógusok, javítóintézeti nevelők, pszichológusok stb. - bevonásával lehet megalkotni. Másfelől a jogalkalmazóknak is kellő körültekintéssel kell eljárnia egy fiataikorúval kapcsolatos ügyben, például egy bíró érthetően, a fiataikorú értelmi szintjének megfelelően magyarázza el a figyelmeztetéseket és a tájékoztatásokat, vagy a kihallgatási technikát a fiataikorú sajátos igényeire tekintettel válassza meg.⁴¹

A Be. a fiataikorúak védelme körében egy speciális kötelezettséget határoz meg az eljáró hatóságok számára, mégpedig kötelesek az eljárás egésze alatt vizsgálni, hogy fennáll-e a jelzési kötelezettségük⁴². A gyermekvédelmi jelzőrendszer elősegíti, hogy a hatáskörrel rendelkező hatóságok - például gyermekjóléti szolgálat, gyámhatóság - időben segítséget nyújtsanak a gyermek vagy a fiataikorú számára. Itt szeretném megjegyezni, hogy gyakorlati tapasztalatom szerint a jelzések nagy része korábbi, más hatóság által megtett jelzéseken alapulnak, így gyakran előfordul, hogy a gyámhatósági iratokban átfedések vannak és nem feltétlen a valós történéseket írják le. Ilyen esetekben álláspontom szerint célszerű szakértőt bevonni a történetek kivizsgálására, hiszen a szakértői véleményben leírtak elősegítheti a valós események feltárását. Vegyünk egy példát: a gyámhatósági iratok tartalma alapján a gyermeknek halláskárosodása van, mert nem válaszol a gyámhatósági munkatárs kérdésére. Ezt csak egy munkatárs észlelte, más nem, mégis az összes, későbbi vizsgálati anyagban tényként szerepel ez a megállapítás. Az is feltüntetésre került, hogy a gyermek mozgásfejlődése nem megfelelő, mert a szülők nem vitték folyamatosan fejlesztő órákra. Ezt tényként kezeli a gyámhatóság, és több dokumentumban is feltüntette, hogy a gyermek mozgásfejlődésben elmaradt a társaihoz képest. A szülők ellen kiskorú veszélyeztetése miatt büntető eljárás indult, amelyben szakértői véleményt is beszerzett a bíróság. Abban a szakértő egyértelműen leírja, hogy a gyermeknek nincs halláskárosodása, teljesen ép a hallása, továbbá a mozgásfejlődése is megfelelő, sőt a finom motorikai képességei fejlettebbek a társaihoz képest, mert nagyon szépen rajzol. Álláspontom szerint, ha nem kerül szakértői vélemény beszerzésre, a bíróság nem tudta volna megfelelően mérlegelni a gyámhatósági dokumentumok tartalmát és akár egy helytelen, nem valós tényállás alapján ítélte volna meg a cselekményt. Arra szeretnék rávilágítani, hogy a jelzések esetén

⁴¹ POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*, Be. 677. §-ához 3. pont Jogár

⁴² A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 17. § (2) bekezdése: Az (1) bekezdésben meghatározott intézmények és személyek kötelesek
a) jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szolgáltatónál,
b) hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén.

mindig nagyon körültekintően kell eljárni, és kizárólag az adott helyzetben tapasztalt eseményeket célszerű leírni, korábbi tapasztalatokra nem hagyatkozhatunk, sőt tartózkodni kell a saját értékítéletek megfogalmazásától is.

2.1. *Bíróság*

Többször kiemeltem már a tanulmányomban, hogy a fiatalkorúakkal kapcsolatos eljárásokban nagy körültekintéssel és odafigyeléssel kell eljárni annak érdekében, hogy a fiatalkorú terhelt védelme kellően biztosított legyen, így a bírósági eljárásokban a bírának megfelelő szakértelemmel kell rendelkeznie a törvény által megfogalmazott cél megvalósulása érdekében. Magyarországon nincs külön, szervezetenként elkülönült fiatalkorúak bírósága, hanem az általános bírósági szervezet rendszerben, különleges összetételű tanácsok járnak el. Korábban - 2011. augusztus 31. napjáig - a járásbíróság (helyi bíróság) hatáskörébe tartozó fiatalkorúakkal kapcsolatos ügyekben törvényszék (megyei bíróság) székhelyén lévő járásbíróság (helyi bíróság) rendelkezett kizárólagos hatáskörrel, míg a Fővárosi Törvényszék (Fővárosi Bíróság) területén a Pesti Központi Kerületi Bíróság járt el. A jogalkotó azonban eltörölte ezt a fajta szabályozást és az általános szabályok szerint határozta meg a hatáskört és az illetékességet. A módosítás indoka egyrészt az ügyteher csökkentése és annak egyenlő elosztása volt, másrészt az igazságszolgáltatás közelebb vitele az érintettekhez.⁴³

A ma hatályos Be. szerint az általános hatásköri és illetékességi szabályokat alkalmazzuk a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárásban. A specialitás a tanács összetételében van, ezzel is kifejezésre juttatva a szakszerűség, a sajátos nevelési és gyermekvédelmi szempontok érvényesülésének fontosságát.⁴⁴ Az új Be. az ülnökrendszert jelentősen átalakította, így - a katonai büntetőeljáráson kívül - a fiatalkorúakkal szembeni eljárásokban - a terhelt speciális helyzetére tekintettel - engedi az ülnökök részvételét az eljárásban. Ennek megfelelően első fokon a bíróság tanácsa egy hivatásos bíróból és két ülnökből áll. Az ülnökök képzettségét tekintve jelentős változásokat vezetett be az új eljárásjogi törvény annak érdekében, hogy megfelelő garanciát nyújtson az ülnökrendszer az eljárás speciális céljának érvényesítése körében. Az ülnökök ezek alapján, pedagógusokon kívül, pszichológusok vagy - a Be. szerinti felsőfokú végzettséggel rendelkező

⁴³ NAGY Alexandra - NAGYNÉ DR. GÁL Mónika: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai, *Büntetőjogi Szemle* 2018/1. szám 58 - 59. old

⁴⁴ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 680. §-hoz fűzött indokolása

- gyermekvédelmi szakemberek⁴⁵ lehetnek. Az ülnökök személyi összetételében történő változást indokolja, hogy a bíróság elé került fiatalokú elkövetők gyakran gyermekvédelmi gondoskodásban részesülnek, vagy felmerül annak szükségessége, ezért a gyámhatósági és a gyermekvédelmi iratok értelmezésében, valamint a bonyolult, egymásra épülő intézményrendszerben való eligazodásban elengedhetetlen egy nagy tapasztalattal és szakértelemmel rendelkező szakember segítsége. A pszichológus ülnökök pedig azzal tudják előmozdítani a büntetőeljárás céljának megvalósulását, hogy a fiatalokú felnőtté válásának folyamatát segítik megérteni és megfelelően kezelni, és így elősegítik a megfelelő büntetőjogi szankció megválasztását.⁴⁶

Az eljáró bíró(k) személyére vonatkozóan is tartalmaz sajátos rendelkezéseket a Be., így a vádemelés előtt első fokon a nyomozási bíró, míg másodfokon a tanács elnöke, a vádemelés után első fokon az egyesbíró vagy a tanács elnöke, míg másod és harmadfokon a tanács egyik tagja az Országos Bírósági Hivatal elnöke által kijelölt bíró.⁴⁷ Ezen szabályozás célja is az, hogy megfelelő szakértelemmel rendelkező személyek járjanak el a fiatalokúakkal kapcsolatos ügyekben, ezzel is biztosítva az eljárás céljának megvalósulását. A szabályozásból az is következik, hogy bírósági titkár sem járhat el fiatalokúakkal kapcsolatos eljárásban.⁴⁸

Itt szeretném megjegyezni azt is, hogy a fiatalokúak elleni büntető eljárásban kizárólag a felettes ügyész által kijelölt ügyész képviselheti a vádat, tehát ebből következően sem ügyészségi fogalmazó, sem alügyész nem járhat el,⁴⁹ sőt magánvádas eljárásban is csak a közvádoló képviselheti a vádat, tekintettel arra, hogy a magánvádlótól nem várható el, hogy figyelemmel legyen az eljárás speciális

⁴⁵ Be. 680. § (5) bekezdése: A fiatalokú elleni büntetőeljárásban ülnökként kizárólag

a) pedagógus,

b) pszichológus, vagy

c) a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi szolgáltatás, gyámügyi igazgatás keretében az ellátottak gyógyítását, ápolását, foglalkoztatását, fejlesztését, ellátását, nevelését, gondozását vagy szociális segítségét, a gyermek sorsának rendezését közvetlenül szolgáló, egyetemi vagy főiskolai végzettséghez kötött munkakörben dolgozó vagy korábban dolgozó személy vehet részt.

⁴⁶ POLT i.m. 680. § 3. pont

⁴⁷ Be. 680. § (4) bekezdése

⁴⁸ BH2014. 334.: Fiatalokú terhelt ügyében tárgyalás mellőzése esetén is csak az Országos Bírósági Hivatal elnöke által erre kijelölt bíró járhat el. Tárgyalás mellőzésével büntetés kiszabására bírósági titkár fiatalokú ügyében akkor sem jogosult, ha a tárgyalás mellőzését az ügyész indítványozta

BH2016. 113.: A fiatalokúak büntetőügyében tárgyalás mellőzésével bírósági titkár akkor sem járhat el és nem hozhat határozatot, ha a tárgyalás mellőzését az ügyész indítványozta

BH2020. 35.: Fiatalokú terhelttel szemben bírósági titkár nem jogosult büntetővégzés meghozatalára

⁴⁹ Be. 692. (1) bekezdése

jellegére.⁵⁰ A védelem oldaláról kiemelendő, hogy az eljárás során végig kötelező a védő részvétele, továbbá helyettesként ügyvédjelölt nem járhat el.⁵¹

2.2. Bizonyítás

A fiatalkorú elleni külön eljárás szabályozásából szeretném kiemelni a bizonyításra vonatkozó rendelkezéseket, figyelemmel arra, hogy jelentős eltérések észlelhetők a felnőtt korúakhoz képest, amely különbségek szintén a terhelt nevelésének, helyes irányba terelésének fontosságát juttatják kifejezésre.

A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2016. május 11-i (EU) 2016/800 irányelve 7. cikke (2) bekezdése rögzíti az egyéni értékeléshez való jogot, azaz a fiatalkorú terheltet egyénileg kell értékelni az eljárás során. Az értékelésnek ki kell terjednie a gyermek személyiségére, érettségére, továbbá a gyermek gazdasági, társadalmi és családi hátterére, valamint az esetleges kiszolgáltatottságára. Ez a sajátos alapelv a magyar büntető eljárási kódexben is megjelenik akként, hogy a bizonyításnak ki kell terjednie a fiatalkorú egyéni értékelésére is.⁵² Az egyéni értékelés beszerzése kettős célt szolgál. Első sorban annak felismerésében segítik a jogalkalmazót, hogy szükséges-e a különleges bánásmód körébe tartozó valamely intézkedést alkalmazni, továbbá a terhelt védelme érdekében jelzéssel élni vagy hatósági eljárást kezdeményezni, valamint célszerű-e a terhelttel szemben a kényszerintézkedés alkalmazása. Másodsorban pedig az alkalmazott büntetőjogi szankció minél hatékonyabb - a cél megvalósulását elősegítő - egyéniesítését szolgálja.⁵³ Az egyéni értékelés eszközei különösen a környezettanulmány, a pártfogó felügyelői vélemény vagy összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény, szakvélemény, pártfogó felügyelő tanúvallomása, valamint a fiatalkorú törvényes képviselőjének vagy a fiatalkorú gondozását ellátó más személynek a tanúvallomása.⁵⁴ A felsorolt sajátos bizonyítási eszközök mind azt hivatottak szolgálni, hogy a jogalkalmazó előtt feltárják a fiatalkorú terhelt életútját, sajátos életkörülményeit, a bűncselekményhez való viszonyát, és mindezzel egy olyan döntés meghozatalát alapozzák meg, amely igazodik a büntetőeljárás

⁵⁰ POLT i.m. Be. 678. §-ához 2. pont

⁵¹ Be. 692. § (2) bekezdése

⁵² Be. 683. § (1) bekezdése

⁵³ POLT i.m. Be. 683. §-ához 2. pont

⁵⁴ Be. 683. § (1) bekezdése

céljához, a fiatalkorú egyéni körülményeihez, illetve szükségleteihez. Az egyéni értékelés megisméltése, napra késszé tétele elengedhetetlen, tekintettel arra, hogy a fiatalkorú személyi fejlődésében rövid idő alatt is jelentős változások következhetnek be, amelyek befolyásolhatják az eljárás végkimenetelét.⁵⁵ Éppen ezért a jogalkotó kötelezővé teszi az egyéni értékelés megisméltését, ha adat merült fel arra vonatkozóan, hogy annak alapjául szolgáló körülményekben jelentős változás állt be, illetve akkor is ismételten el kell végezni, ha két évnél régebben került sor az egyéni értékelés alapját képző bizonyítékok beszerzésére.⁵⁶

2.3. Egyéb rendelkezések

A fent kifejtett eltéréseket és speciális szabályokat tartottam a leglényegesebbnek, azonban a törvény további eltérő, sajátos rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek közül párat kiemelnék:

Amennyiben a büntető eljárásban tizennyolcadik életévét be nem töltött személy - függetlenül annak eljárásjogi pozíciójától - vesz rész, soron kívül kell az eljárás lefolytatni. A soron kívüli eljárás követelményét a Gyermekjogi Egyezmény is megfogalmazza, hiszen egy tizennyolcadik életévét be nem töltött személy fejlődését - pozíciójától függetlenül - akár negatívan is befolyásolhatja egy büntetőeljárás lefolytatás, így törekedni kell arra, hogy minél rövidebb ideig tartson az eljárás.⁵⁷

További garanciális szabály, hogy a fiatalkorúval szemben letartóztatás elrendelésének - a Be. 276. § (1) és (2) bekezdéseiben meghatározott általános és különös okok fennállása mellett is - csak különös tárgyi súlyú bűncselekmény⁵⁸ esetében van helye és az időtartam vonatkozásában is lényegesen rövidebb tartamot jelölt meg a jogszabály ezzel is kifejezésre juttatva a fiatalkorúakkal szembeni eltérő bánásmód jelentőségét.⁵⁹ A Be. e rendelkezésében is visszaköszön a Gyermekjogi Egyezmény - a tanulmányomban már korábban említett - azon rendelkezése, hogy a személyi szabadság elvonásának végső eszköznek kell lennie és a lehető legrövidebb ideg kell tartania.⁶⁰ A fiatalkorúak számára a börtönlét negatívan hathat a fejlődésükre, hiszen a börtönben kimondatlan szabályok és

⁵⁵ POLT i.m. Be. 683. §-ához 2. pont

⁵⁶ Be. 683. § (4) bekezdése

⁵⁷ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 79. §-hoz fűzött indokolása

⁵⁸ POLT Be. 688. §-ához 2. pontja szerint a bűncselekmény különös tárgyi súlyára a különös részi büntetési tételből lehet következtetni, de megalapozhatja a letartóztatást a kisebb tárgyi súlyú, de nagy számban megvalósított bűncselekmények sorozata vagy akár a halmazati büntetés is.

⁵⁹ Be. 688. § (1) és (2) bekezdései

⁶⁰ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 37. cikk

hierarchia uralkodik, és sajnos akár további bűnözésre ösztönözheti a fiatalkorú terheltet, amely a büntetőeljárás sajátos céljával ellentétes. A fiatalkorúak életkori sajátosságaikból adódóan gyorsan tanulnak, valamint hamar alkalmazkodnak a környezetükhöz, így a jogalkotónak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy olyan szabályozást teremtsen, amely csak a legvégső esetben, kivételesen teszi lehetővé a személyi szabadság elvonását. Ugyanakkor a jogalkalmazónak rendkívül körültekintően kell eljárnia akkor, amikor letartóztatást rendel el és nagyon fontos követelmény - a felnőttek vonatkozásában is -, hogy nem lehet automatikus a letartóztatás elrendelése.⁶¹

Összegezve, a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás sajátos szabályozása mind azt a célt kívánja szolgálni, hogy kellő szakértelemmel és tapasztalattal rendelkező szakemberek járjanak el és segítsék elő a fiatalkorú helyes irányba történő fejlődését, valamint azt, hogy a társadalom hasznos tagjává váljanak. Álláspontom szerint egy ilyen eljárásban minden esetben körültekintően és megfontoltan kell dönteni, hiszen egy nem megalapozott, saját értékítéletet tartalmazó döntéssel többet árthatunk a terheltnek. A bíróságnak nem csak az a szerepe, hogy elítélje a bűncselekmény miatt a fiatalkorút, hanem az is, hogy megértesse vele, hogy rossz úton jár és - megfelelő szankcióval - segítse őt a helyes útra terelni.

3. Különleges bánásmód

A gyermekbarát igazságszolgáltatás - a fiatalkorú elkövetőkre vonatkozó eltérő szabályozás mellett - egyik sarkalatos pontja a különleges bánásmód biztosítása a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek számára. Ez a fajta speciális bánásmód az eljárásban betöltött pozíciótól függetlenül megilleti az adott személyt, tehát egy fiatalkorú terhelt is éppúgy részesülhet különleges bánásmódban, mint egy tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett, illetve tanú.

A magyar hatályos szabályozás előtt szeretnék kitérni az európai szabályozás mérföldköveire. Az ENSZ, az Európai Tanács és az Európai Áldozatvédő Fórum a '80-as években már megfogalmazta ajánlásaiban és nemzetközi konferenciákon, hogy a bűncselekmény áldozatai számára segítséget kell nyújtani, amely elsősorban orvosi ellátást, pszichológiai, szociális és anyagi támogatást jelent. Az áldozatoknak megfelelő tájékoztatást, tanácsadást kell biztosítani annak érdekében, hogy

⁶¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 688. §-hoz fűzött indokolása

elkerülhető legyen az ismételt áldozattá válás. Természetesen az áldozatok igényei az elszenvedett bűncselekmények függvényében eltérőek lehetnek, ezért mindig az eset összes körülményét méregelve kell segítséget nyújtani.⁶²

Az áldozatvédelem európai szabályozása terén az első mérföldkövet az Európai Unió Tanácsa által 2001. március 15. napján elfogadott a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló 2001/220/IB kerethatározat (a továbbiakban: Kerethatározat) jelentette. A Kerethatározat kötelezte a tagállamokat arra, hogy egy olyan átfogó szabályozást alakítsanak ki az áldozatok védelme érdekében, amely magas szintű védelmet nyújt a bűncselekményt elszenvedettek számára a büntetőeljárás előtt, alatt és után.⁶³ A Kerethatározatot az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25. napján elfogadott 2012/29/eu irányelve⁶⁴ (a továbbiakban: Áldozatvédelmi Irányelv) váltotta fel. Az Áldozatvédelmi Irányelv a 2011. június 10. napján kelt Budapesti Ütemtervben megfogalmazott célokkal összhangban kimondta, hogy uniós szinten kell fellépni a bűncselekmény áldozatainak védelmét és támogatását.⁶⁵ Az Áldozatvédelmi Irányelv célként határozza meg, hogy minden áldozatnak biztosítani kell a megfelelő tájékoztatást, támogatást és védelmet, valamint elő kell segíteni azt, hogy a büntetőeljárásban képesek legyenek részt venni. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az Irányelv külön célként határozza meg a gyermekközpontú szemlélet érvényesülését, és azt is, hogy a tagállamoknak az irányelv átültetése során a gyermek mindenek felett álló érdekét szem előtt tartva kell eljárniuk.⁶⁶ Az Európai Unió azzal, hogy elfogadta a Kerethatározatot, majd az Áldozatvédelmi Irányelvet, lehetővé tett azt, hogy a tagállamok gyakorlata közeledjen egymáshoz és így egy magas szintű, egységes és intézményes védelmet biztosítson az áldozatok számára.

⁶² NOVÁKNÉ LANG Szabina - SZEKERES Diána: Áldozatsegítést érintő változások kapujában: Az Európai Parlament és Tanács által kibocsátott 2012/29/EU Irányelv értelmezése és az ahhoz vezető út kihívásai. In: JUNG I Eszter (szerk.): *Büntető Tanulmányok XIV kötet*. Veszprém MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2013. 103-117. old.

⁶³ A Tanács 2001. március 15-i 2001/220/IB Kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról (4) és (6) bekezdése

⁶⁴ Magyarország a 2015. évi CLI törvény elfogadásával ültette át a gyakorlatba az Áldozatvédelmi Irányelvet. Az új Be. különleges bánásmódra vonatkozó szabályai követik az Áldozatvédelmi Irányelv által megfogalmazott célokat és rendelkezéseket.

⁶⁵ A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25. napján elfogadott 2012/29/eu irányelve (4) bekezdése

⁶⁶ A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25. napján elfogadott 2012/29/eu irányelve 1. cikke

3.1. Hazai szabályozás

A különleges bánásmód tekintetében az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében⁶⁷ meghatározott tisztességes eljáráshoz való jog elvéből kell kiindulni és ennek mentén a Be. általános és különös szabályokat fogalmaz meg annak érdekében, hogy a büntetőeljárásban résztvevők jogait és kötelezettségeiket megfelelő módon gyakorolhassák és teljesíthessék. Az általános szabályok közé tartoznak például az alapvető jogok védelme, a tájékoztatáshoz való jog vagy a nyelvhasználathoz való jog, míg a speciális szabályok igazodnak az adott személy eljárásban betöltött pozíciójához, valamint az állapotához, körülményeihez, így ide tartoznak például a költségkedvezmények vagy a különleges bánásmód rendelkezései is.⁶⁸

A különleges bánásmód egy összefoglaló elnevezés, ugyanis magába foglalja mindazon általánostól eltérő szabályokat, amelyek a büntetőeljárás jogok gyakorlását segítik elő, valamint a támogató, illetve védelemben részesítő szabályok összességét is jelenti. A jogintézmény célja, hogy a sérülékeny csoportba tartozó személyeket támogassa abban, hogy a jogait az eljárás többi résztvevőjével azonos módon gyakorolhassák.⁶⁹

A különleges bánásmód alanya csak természetes személy lehet, mégpedig a sértett, a tanú és bizonyos esetekben a terhelt, ha a személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege alapján a megértésben, a megértetésben, a Be-ben meghatározott jogok gyakorlásában és kötelezettségek teljesítésében vagy az eljárásban való hatékony részvételben akadályozott.⁷⁰ A törvény példálózó jelleggel sorolja fel, hogy melyek azok a körülmények amelyek megalapozzák ezt az akadályoztatottságot, így például az életkor, fizikai, szellemi, egészségi állapot, a bűncselekmény kirívóan erőszakos jellege, valamint az érintett személynek az eljárásban részt vevő más személyekhez fűződő viszonya.⁷¹ Fontos, hogy minidig egyéni vizsgálat, az érintett személy egyéni

⁶⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXVIII. cikk (1) bekezdése: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

⁶⁸ POLT i.m. Be. 81. §-ához 1. pont

⁶⁹ A különleges bánásmódra vonatkozó szabályok az új büntetőeljárás törvényben https://birosag.hu/sites/default/files/kulonleges_banasmod.pdf

⁷⁰ Be. 81. § (1) bekezdése

⁷¹ Be. 81. § (2) bekezdése

értékelése⁷² alapján kell döntenie a jogalkalmazónak arról, hogy szükséges-e a különleges bánásmód eszközeit alkalmazni vagy az általános szabályok - például tolmács - megfelelő alkalmazása mellett is biztosítható a joggyakorlás. Az eljáró hatóság - bíróság, ügyészség és a nyomozó hatóság - hivatalból vagy kérelemre is dönthet, hogy az érintett személyt különleges bánásmódot igénylő személynek minősíti, azonban vannak olyan esetek, amikor döntés nélkül, ex lege annak számít, ilyen eset a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, a jogszabályban meghatározott fogyatékos személy és a szexuális deliktumok sértettjei.⁷³

A különleges bánásmód eszközrendszerébe tartoznak a joggyakorlást elősegítő vagy az érintett személy kíméletét biztosító intézkedések (Be. 85. §), a védelemben részesítés (Be. 86. §), valamint a védelem speciális formái a különösen védett tanúvá nyilvánítás, a személyi védelem és a védelmi program (Be. 90. §-tól a 95. §-ig).⁷⁴ Az eljáró hatóságok számára egy viszonylag széleskörű eszközrendszer áll rendelkezésre, tehát az enyhébb intézkedésektől a viszonylag magas fokú védelmet nyújtó eszközökig bármely intézkedést elrendelheti az egyéni értékelés és a cél szem előtt tartása mellett.

A különleges bánásmód tekintetében a tanulmányom szempontjából a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyekre vonatkozó fokozott védelmet biztosító rendelkezések a lényegesek. Az intézkedések célja elsősorban a kiskorú személy megóvása az újabb sérelem elszenvedésétől, hiszen maga a bűncselekmény átélése akár tanúként, akár sértettként önmagában egy nagy traumát jelent a gyermek számára, így törekedni kell arra, hogy a büntetőeljárás lefolytatása során a lehető legkisebb sérelmet okozza a hatóság a gyermek számára. A jogszabály kötelezővé teszi az intézkedések alkalmazását és különbséget tesz a tizennegyedik életévét be nem töltött és a tizennegyedik életévét betöltött, de a tizennyolcadik életévét még be nem töltött sértett és tanú esetében alkalmazható eszközök között.

A tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vagy sértett részvételével lefolytatott eljárásról képzés és hangfelvételt kell készíteni lehetőség szerint, hiszen így elkerülhető az, hogy ismételten el kelljen

⁷² Az egyéni értékelés részletes szabályait az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról szóló 12/2018. (VI.12.) IM rendelet 8-9. §-i tartalmazzák.

⁷³ Be. 81. § (3) bekezdése és a Be. 82. §-a

⁷⁴ A különleges bánásmódra vonatkozó szabályok az új büntetőeljárás törvényben
https://birosag.hu/sites/default/files/kulonleges_banasmod.pdf

végezni az adott cselekményt. Továbbá a gyermekek életkori sajátosságaikból fakadóan nem biztos, hogy szóban megfelelően ki tudják fejezni azt, ami történt velük, hanem a testbeszédjükkel is „kommunikálnak” a kihallgató személlyel, így a kép- és hangfelvétel lehetőséget biztosít arra, hogy - akár egy szakember bevonásával - később is kielemezhető a gyermek vallomása.⁷⁵ A törvény lehetővé teszi, hogy az eljáró hatóság igazságügyi pszichológus szakértő vagy szaktanácsadó közreműködését vegye igénybe az eljárási cselekmény végrehajtásakor.⁷⁶ A speciális szakértelemmel rendelkező szakemberek jelenléte álláspontom szerint elengedhetetlen az olyan eljárásokban, amelyeknek középpontjában egy gyermek áll, mivel a bíró, az ügyész vagy a nyomozó (vizsgáló) nem feltétlen rendelkezik olyan ismeretekkel, amelyeknek segítségével hatékonyan, de a gyermeket kímélve tárhatja fel a történeteket. A gyermekek sajátos kommunikációval rendelkeznek, ezért nem biztos, hogy szavakkal egyértelműen el tudják mondani a velük történeteket. Sőt adott esetben az értelmi fejlettségüktől függően vagy akár a szociokulturális különbségek miatt a feltett kérdést sem értik meg, ezért elengedhetetlen, hogy jelen legyen egy szakértő az eljárási cselekményen, aki segít megérteni és megérteni a gyermek mondandóját. A szakemberek jelenléte továbbá azért is fontos lehet, mert így minimalizálható a gyermek újra traumatizálása, mivel maga a büntetőeljárás is egy „kellemetlen élményt” jelenthet számukra, hiszen kiragadjuk őket a megszokott közegükből és sok ismeretlen ember, idegen környezetben - a gyermek számára - furcsa kérdéseket tesznek fel. Meglátásom szerint, ha szükséges egy kiskorú gyermek kihallgatása, akkor azt csak szakértő közreműködésével lehessen elvégezni, hiszen annak ellenére, hogy kiváló képzéseken vehetnek részt a jogalkalmazók, nem feltétlen rendelkeznek kellő szakértelemmel, amelynek segítségével képesek megteremteni a nyugodt légkört a gyermek számára. A szakember bevonásával történő kihallgatás egyik innovatív és a gyermekek védelmére nagy hangsúlyt fektető módszer az izlandi Barnahus-modell, amely a magyar büntetőeljárásban is megjelent a Be. 2021. januári módosításával. A tanulmányomban erre a modellre később részletesebben ki fogok térni.

A gyermek kíméletét biztosító további szabályok: műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható a gyermek vallomása, tizennyolc év alatti tanú vagy sértett csak hozzájárulásával szembesíthető, míg

⁷⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 2021. január 1. napjától hatályos 87. § (1) bekezdés b) pontjához fűzött indokolása.

⁷⁶ Be. 87. § (1) bekezdés b) pont: A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen, illetve az eljárási cselekményt a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 61. § (2) bekezdésében meghatározott szolgáltatást végző vagy jogszabályban meghatározott más szaktanácsadó közreműködésével hajtja végre. A szaktanácsadó az eljárási cselekmény vezetőjének irányításával végzi tevékenységét, ennek során közvetíti a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyhez intézett kérdéseket és a hatóság egyéb közléseit.

tizennégy év alatti gyermek szembesítése nem rendelhető el, az eljárási cselekményt az arra alkalmas vagy azt szolgáló helyiségben végezhető el, az eljárási cselekményt lehetőség szerint ugyan az a személy végezze el, a nyilvánosság kizárása.⁷⁷ További garanciális szabály, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú vagy sértett részvételét igénylő eljárási cselekményen nem lehet jelen a védő és a terhelt, sőt ha a védelem indítványára kerül sor az eljárási cselekményre, az eljáró hatóság dönthet úgy, hogy ne legyen jelen a terhelt és a védő.⁷⁸ A Be. a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények tizennyolcadik életévét be nem töltött sértettjei vonatkozásában is meghatároz speciális rendelkezéseket, mégpedig kötelezővé teszi egyes eszközök alkalmazását, így különösen a nyilvánosság kizárása a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményről, a vádemelés után a bíróság a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezheti el, vagy a jelenlévők csak indítványozhatnak kérdés feltevését, de ők konkrétan nem tehetik fel a kérdést a sértettnek.⁷⁹

Meglátásom szerint ezek a szabályok nagyban elősegítik a gyermek megóvását, hiszen - gyakorlati tapasztalatom szerint is - sok esetben a gyermekek nem mernek beszélni a terhelt előtt, pláne akkor, ha rokoni kapcsolatban vannak, mert azt gondolja a gyermek, hogy ezzel rosszat csinál és nem szabad erről beszélnie a történekről. Álláspontom szerint a gyermekek számára már egészen óvodás kórtól - értelmi szintjüknek megfelelően - tanítani kellene, hogy ha valaki bántja őket - akár a szülei - akkor azt jelezzék az óvónőnek vagy tanáraiknak, és soha ne titkolják el a bántalmazást azért, mert úgy gondolják, hogy ezzel rosszat tesznek. Másfelől a pedagógusok részéről is fontos, hogy merjenek lépni és jelzéssel élni a hatóságok irányába, ha egy gyermek segítséget kér tőlük, vagy azt észlelik, hogy bántalmazott a gyermek, és ne seperjék a szőnyeg alá a problémát. Sajnos több esetben tapasztaltam, hogy a pedagógusok nem lépnek fel a gyermekek védelme érdekében, mert félnek a következményektől vagy attól, hogy esetleg rosszul látják a helyzetet. A pedagógusok számára szükséges lenne olyan továbbképzések szervezése, amelyeken arra készítik fel őket, hogy hogyan ismerjék fel azt, ha egy gyermek bántalmazott és hogyan járjanak el helyesen az adott helyzetben. Arra szeretnék rávilágítani, hogy meglátásom szerint sok esetben megelőzhető lenne az, hogy a gyermek kapcsolatba kerüljön a büntetőeljárással, ha a gyermekek nevelését, felügyeletét ellátó

⁷⁷ Be. 87. § (2) - (3) bekezdései, 88. § (1) bekezdés b) pontja, 88. § (2) bekezdése

⁷⁸ Be. 88. § (3) - (4) bekezdései

⁷⁹ Be. 89. § (4) bekezdése

intézmények alkalmazottjai képesek lennének felismerni a helyzetet és megelőzni a nagyobb sérelmet.

Ha egy gyermek részese lesz egy büntetőeljárásnak az eljáró hatóságnak mindig nagyon körültekintően kell eljárnia. Elsősorban azt kell eldöntenie, hogy valóban szükséges-e a gyermek részvételét igénylő eljárási cselekmény elvégzése - például tanúként történő meghallgatása - az eredményes befejezés szempontjából, és ha szükséges, akkor milyen szintű intézkedések nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a gyermeket lehető legjobban megkímélje.

VI. Barnahus-modell

„A Barnahusban hiszünk a gyermekeknek!”

(Bragi Gudbrandsson)

Az 1990-es években a családon belüli, gyermekek sérelmére elkövetett szexuális visszaélések egyre fokozódó nemzetközi visszhangot keltettek. Bragi Gudbrandsson izlandi szakember felismerte a büntetőeljárás gyerekekre gyakorolt negatív hatásait, ezért kidolgozott egy olyan programot, amely illeszkedik az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében megfogalmazott gyermekbarát igazságszolgáltatás kritériumaihoz. A modell lényege, hogy megóvja a szexuális abúzust elszenvedett gyermekeket a büntetőeljárás okozta negatív hatásoktól. Nagyon fontos, hogy a gyermeket csak egyszer hallgassák ki a büntetőeljárásban, mivel így elkerülhetővé válik az, hogy a gyermek ismételtén átélje - akár többször is - az őt ért komplex traumát. Továbbá az is lényeges szempont, hogy a gyermek többszöri kihallgatása torzíthatja a történeteket, akár teljesen más következtetéseket vonhatunk le a különböző időpontokban előadottakból.⁸⁰ Nagyon fontos, hogy a gyermekek el tudják mondani a velük történeteket egy olyan helyen, ahol biztonságban érzik magukat.⁸¹

⁸⁰ Barnahus Hungary - Az izlandi modell magyarázata
<https://barnahus.hu/ez-a-barnahus/az-izlandi-modell/>

⁸¹ Roskó Dóra: Barnahus - a gyermekbarát igazságszolgáltatásért 2018.
<https://juratus.elte.hu/barnahus-a-gyermekbarat-igazsagszolgaltatasert/>

Általában egy családi házban kerül kialakításra a Barnahus-ház, amelyben található egy orvosi szoba, egy meghallgató szoba, egy monitoring szoba, egy terápiás szoba valamint a további kutatásokat elősegítő helyiség. A meghallgató szoba berendezésében a világos, vidám és élénk színek dominálnak, annak érdekében, hogy a meghallgatott gyermekek biztonságban és otthonosan érezzék magukat, és ez által könnyen megnyíljanak a meghallgatást végző pszichológusnak. A gyermekkel kizárólag a meghallgatást végző pszichológus beszélget, csak ők tartózkodhatnak a meghallgató szobában, tehát a hatóság - bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság - tagjai nem, ők a meghallgató szobával kép és hang összeköttetésben lévő monitoring szobában foglalnak helyet, és egy fülhallgató segítségével tesznek fel kérdéseket a pszichológusnak, aki a gyermeknek az értelmi szintjének megfelelően tolmácsolja az adott kérdést. A meghallgató szobában található olyan fejlesztő eszközök és játékok - például abúzus babák vagy a Világjáték nevű terápiás játék -, amelyek a gyermekek kommunikációját segítik elő, hiszen a gyermekek nem csak szavakkal, hanem sokszor inkább nonverbális módon fejezik ki magukat. A Barnahus-ház azt a célt is szolgálja, hogy a súlyos traumát elszenvedett gyermekeknek segítséget nyújtson a feldolgozásban, így a családi házban kialakításra került egy terápiás szoba is. Természetesen az ott elhangzottak is fontos bizonyítékok lehetnek az adott ügyben, így az ott készült kép- és hangfelvételeket a hatóság tagjai megtekinthetik, azokat kielemezhetik.⁸²

Európában mára már több országban is létrehoztak Barnahus-szolgálatot, amelyeket a PROMISE Barnahus Network fog össze.⁸³ Magyarországon 2016. november 14. napján - Kelet-Közép-Európában elsőként - kezdte meg a működését az elő Barnahus-ház Szombathelyen a Vas Vármegyei Gyermekvédelmi Központ, Általános Iskola és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat épületében.⁸⁴ Jogalkotói szempontból 2018-ban került szabályozásra először a Barnahus-modell, mégpedig az egyes szociális, gyermekvédelmi tárgyú, valamint egyéb kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi CXVII. törvénnyel (hatályos: 2019. január 1. napjától). A módosító törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) módosításával megteremtette annak jogi alapját, hogy a gyermekvédelmi szakszolgáltatás a Barnahus-modellre épülő módszerrel vizsgálja, terápiában részesítse és - hivatalos szerv megkeresése alapján -

⁸² Roskó 2018.

⁸³ Barnahus Hungary - Az izlandi modell magyarázata
<https://barnahus.hu/ez-a-barnahus/az-izlandi-modell/>

⁸⁴ Roskó 2018

meghallgassa az elhanyagolt és - különösen a szexuálisan - bántalmazott gyermekeket.⁸⁵ A Barnahus-modellen alapuló szolgáltatás nyújtásának további részletszabályait a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM rendelet (a továbbiakban: NM Rendelet) tartalmazza. Az NM Rendelet a 155/B. § (2) bekezdése⁸⁶ kifejezetten előírja, hogy csak speciális szaktudással rendelkező személy foglalkozhat a szolgáltatás keretében a bántalmazott gyermekkel, ezzel is hangsúlyozva azt, hogy a gyermekek speciális szakmai felkészültséget igényelnek. Fontosnak tartom kiemelni az NM Rendelet 155/B. § (4) bekezdését, figyelemmel arra, hogy a gyermekek mindenek felett álló érdeke markánsan megjelenik a rendelkezésben. Az említett szakasz kötelező előírását tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a vizsgálatot, a terápiát és a meghallgatást olyan nyugodt, biztonságos, a gyermek életkori sajátosságaira és a személyiségére figyelemmel lévő környezetben kell lefolytatni, amely alkalmas arra, hogy a szolgáltatást végző szakember bizalmi kapcsolatot alakítson ki a bántalmazott gyermekkel.⁸⁷ E szabályozásból is az tűnik ki, hogy elsődlegesen a gyermek érdekeit kell szem előtt tartani, az ő igényeikhez kell igazítani a speciális szolgáltatást, és nem csak a szakértelem biztosítása a fontos, hanem a megfelelő környezet megteremtése is elengedhetetlen a pozitív eredmények eléréséhez.

Jelentős előrelépés volt a Barnahus-modell vonatkozásában a Be. 2021. január 1. napjától hatályos módosítása, miszerint a bíróság, ügyészség és a nyomozóhatóság a kiskorú gyermek részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén elrendelheti azt, hogy a szükséges eljárási cselekményt a Barnahus-modellre épülő szolgáltatást végző szaktanácsadó végezze el.⁸⁸ A jogalkotó ezzel megteremtette annak jogi alapját, hogy a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználható legyen

⁸⁵ Gyvt 61. § (2) bekezdése: A gyermekvédelmi szakszolgáltatás az elhanyagolt és bántalmazott, közülük is elsősorban a szexuálisan bántalmazott gyermekek vizsgálatát és terápiáját végző szolgáltatást, valamint - hivatalos szerv megkeresésére - az érintett gyermekek meghallgatását elősegítő szolgáltatást működtethet, amelynek során a gyermekvédelmi szakszolgáltatás együttműködik a megkereső szervvel.

⁸⁶ NM Rendelet 155/B. § (2) bekezdése: A bántalmazott gyermekek

a) vizsgálatát és meghallgatását pszichológus vagy pszichiáter végzettségű szaktanácsadó,
b) terápiáját klinikai gyermek szakpszichológus vagy pszichiáter végzettségű személy,
c) orvosi vizsgálatát orvos,
d) vizsgálatát, terápiáját és meghallgatását előkészítő tevékenységet szociális munkás vagy diakónus szakképzettséggel rendelkező személy,
e) meghallgatásának technikai feltételeit, a kép és hang rögzítését technikus látja el. A szakemberek tevékenységének végzéséhez szükséges feltételeket, így különösen a szakemberek felkészítő képzésen, továbbképzésen történő részvételét és az adminisztratív tevékenységet a feladat ellátására a miniszter által kijelölt szakszolgálat biztosítja.

⁸⁷ NM Rendelet 155/B. § (4) bekezdése

⁸⁸ Be. 87. (1) bekezdés b) pont bb) alpontja

az így készült kép- és hangfelvétel, ezzel is elősegítve azt, hogy a gyermeket csak egyszer kelljen meghallgatni az eljárás során és azt is hozzá értő szakember végezze.⁸⁹

Meglátásom szerint a Barnahus-modell egy jelentős szemléletváltást hozhat a magyar büntetőeljárás terén. Eddigi tapasztalataim szerint nem feltétlen a gyermekek érdekei voltak az elsődlegesek, hanem a büntetőeljárás eredményes lefolytatása, amely merőben ellentétes a gyermekbarát szemlélettel. Úgy gondolom, hogy ez a modell lehet az áttörés, azonban az fontos, hogy az eljáró hatóságok tagjai számára kellő lehetőséget kell biztosítani a „Barnahus-szemléletet” megismerésére és elsajátítására, mert csak így tudják magabiztosan és hatékonyan alkalmazni a módszert.

V. Összegzés

A gyermekek jogainak átfogó szabályozásához és elismeréséhez hosszú és rögös út vezetett, azonban mára már általánosan elfogadott nézet az, hogy a gyermekeket óvni kell, minden esetben kiemelt figyelmet kell fordítani érdekeik érvényesülésére. A gyermekek speciális bánásmódot és szakértelmet igényelnek az életkorukból adód sajátosságok miatt, éppen ezért csak úgy lehet megteremteni az érdekeik érvényesülésének elsőbbségét, ha kellő szakértelemmel rendelkező szakembereket vonunk be a gyermeket érintő eljárásokba. Ha egy gyermek részese lesz - akár tanúként, akár sértettként - egy bűncselekménynek, az már önmagában traumát okozhat neki, ezért nem fokozhatjuk tovább a helyzetet azzal, hogy elhúzzuk a büntetőeljárást és újra és újra arra kényszerítjük a gyermeket, hogy „élje át” a bűncselekményt. A jogalkotónak kötelessége jogszabályi szinten megteremteni annak lehetőségét, hogy a gyermekek kíméletével lefolytatható legyen egy büntetőeljárás, és a jogalkalmazónak pedig minden meg kell tennie annak érdekében, hogy a gyakorlatban is hatékonyan megvalósuljanak a gyermekek kíméletét biztosító rendelkezések. A különleges bánásmód körében szabályozott intézkedések alkalmazásával kiválóan biztosítható a gyermekek kímélete, azonban fontos, hogy az eljáró hatóság felismerje azt, hogy mely intézkedés elrendelése szükséges. Továbbá fontos az is, hogy a bírák, az ügyészek, az ügyvédek és a nyomozó hatóság tagjai számára biztosított

⁸⁹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 2021. január 1. napjától hatályos 87. § (1) bekezdés b) pontjához fűzött indokolása

legyen a megfelelő szakmai továbbképzés, hiszen csak így képesek eldönteni azt, hogy az adott helyzetben a gyermek védelme érdekében milyen intézkedés elrendelése szükséges.

A terhelti oldalról nézve nagyon fontos cél, hogy a fiatalkorú a helyes irányba fejlődjön, éppen ezért a büntetőeljárásban fontos nevelő szerepe van az eljáró hatóságok tagjainak. Lehet, hogy a fiatalkorú - korából adódóan - nem érzékeli kellő súllyal tetteinek következményét, ezért például egy bírónak jelentős szerepe lehet abban, hogy törvénytisztelő útra terelje az „eltévedt” fiatalt, ha képes az ő nyelvén kommunikálni vele. Egy fiatalkorú terhelt is valamilyen szinten még gyermek, ezért az ő esetükben is körültekintően és érdekeit szem előtt tartva kell lefolytatni a büntetőeljárást, annak érdekében, hogy a lehető legkisebb sérelmet okozzuk.

Nagyon fontos, hogy nemzetközi és nemzeti szinten is szigorúan és következetesen kell szabályozni a gyermekközpontú igazságszolgáltatás megvalósulását, mivel csak így érhető el sikeres és tartós eredmények.

Irodalomjegyzék

- Lux Ágnes: A gyermekjogok természete, a jogviszony specialitása és a nemzetközi gyermekjogi mozgalom története, Oktatási segédanyag, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Deák Ferenc Továbbképző Intézet, 2020.
- Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. Eljárásjogi Szemle 2016/4.
- Karsai Krisztina (szerk.): Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez
- Polt Péter (szerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez
- Nagy Alexandra - Nagyné Dr. Gál Mónika: A fiatakorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai, Büntetőjogi Szemle 2018/1. szám
- Novákné Lang Szabina - Szekeres Diána: Áldozatsegítést érintő változások kapujában: Az Európai Parlament és Tanács által kibocsátott 2012/29/EU Irányelv értelmezése és az ahhoz vezető út kihívásai. In: Jungi Eszter (szerk.): Büntető Tanulmányok XIV kötet. Veszprém MTA Veszprémi Területi Bizottsága

Hivatkozások jegyzéke

- Pukánszky Béla: Bevezetés a gyermekkor történetbe „Mentor(h)áló 2.0 Program” TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008 projekt
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Bevezets_a_gyermekkor_trtnetbe/index.html
- UNICEF Magyar Bizottság: A gyermekjogok története
<https://unicef.hu/gyermekjogok/a-gyermekjogok-tortenete>
- LUX Ágnes - JAKAB András - FEKETE Balázs (szerk.): A gyermekek jogai, Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat), 2018.
<http://ijoten.hu/szocikk/a-gyermekek-jogai>
- UNICEF Magyar Bizottság: A Gyermekjogi Egyezményről
<https://unicef.hu/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmenyrol>
- A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről 2012. március 9.
https://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemen_y_helsinki_bizottsag.pdf

- Képviselői Információs Szolgálat Infojegyzet 2014/4. - Gyermekbarát Igazságszolgáltatás 2014. április 18.
https://www.parlament.hu/documents/10181/73472/Infojegyzet_2014_4_gyermekbarat_igazsagszolgalatas.pdf/5e9b28d2-df43-492e-bd53-fd8536c4862c
- Generációs marketing
https://hu.wikipedia.org/wiki/Gener%C3%A1ci%C3%B3s_marketing
- A különleges bánásmódra vonatkozó szabályok az új büntetőeljárás törvényben
https://birosag.hu/sites/default/files/kulonleges_banasmod.pdf
- Roskó Dóra: Barnahus - a gyermekbarát igazságszolgáltatásért 2018.
<https://juratus.elte.hu/barnahus-a-gyermekbarat-igazsagszolgalatasert/>
- Barnahus Hungary - Az izlandi modell magyarázata
<https://barnahus.hu/ez-a-barnahus/az-izlandi-modell/>

Jogszabály jegyzék

- A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény
- A rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet
- A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény indokolása
- Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény és annak indokolása
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény indokolása
- A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény
- BH2014. 334.
- BH2020. 35.
- BH2016. 113.
- A Tanács 2001. március 15-i 2001/220/IB Kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról

- A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25. napján elfogadott 2012/29/eu irányelve
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény
- Az egyes szociális, gyermekvédelmi tárgyú, valamint egyéb kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi CXVII. törvény
- A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM rendelet